

BOZZAY RÉKA

CARL IRLET,
A SVÁJCI GYERMEKMENTŐ AKCIÓ SZERVEZŐJÉNEK
MÉLTATÁSA A DEBRECENI EGYETEMEN

A debreceni egyetem 1925-ben a magyarországi gyermekmentő akció két protestáns szervezőjének, a svájci Carl Irletnek és a holland báró Willem Carel Adrien van Vredenburgnek adományozott honoris causa címet. Varga Zsigmond teológus professzor méltatásában kifejtette, mekkora szerepe volt Irlet lelkesnek a mentőakció megszervezésében és koordinálásában, milyen fontos szerepük volt a Svájcba került gyerekeknek a magyarsághép politikai és nemzetgazdasági alakításában. Irlet kitüntetését Horthy Miklós kormányzó és Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyta jóvá.

Kulcsszavak: Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem, svájci gyermekmentő akció, Carl Irlet, honoris causa doktor

THE LAUDATION OF CARL IRLET, THE ORGANIZER OF THE CHILD RELIEF ACTION IN SWITZERLAND, AT THE UNIVERSITY OF DEBRECEN. The University of Debrecen awarded in 1925 two protestants organizers of the child relief project with the title of doctor honoris causa: the Swiss clergyman Carl Irlet and the Dutch baron Willem Carel Adrien van Vredenburg. Zsigmond Varga, professor of theology in Debrecen, wrote in his laudation, how important was the role of Irlet in organisation and coordination of the child relief action, and how important was the role of the children to create a positive image of Hungary because of political and economic reasons. The document of award was signed by Miklós Horthy, Regent of Hungary and Kunó Klebelsberg, Minister of Education and Religion.

Keywords: Hungarian Royal University of Debrecen, Child relief Action in Switzerland, Carl Irlet, doctor honoris causa

Az első világháborút követően több ország is fogadott be nehéz sorsú magyar gyermekeket, különösen nagy számban kerültek Hollandiába, Belgiumba és Svájcba magyar fiatalok. A gyermeküdtetési akció sikerét követően a debreceni egyetem két külföldi közéleti személynek adományozott *honoris causa* doktori címet magyar gyerekek nyaraltatásáért: Carl Irlet berni lelkesnek a svájci, és Willem Carel Adrien van Vredenburg bárónak a hollandiai gyermeküdtetés megszervezéséért.¹ Sem Irlet, sem Van Vredenburg báró nem járt korábban Debrecenben, az egyetemmel mint tudományos műhellyel pedig egyáltalán nem volt kapcsolatuk. A forrásokból úgy tűnik, hogy a magyarországi protestáns közösség előtt széles körben ismert volt a gyermeküdtetési

¹ Van Vredenburchról lásd részletesebben BOZZAY Réka, „Holland díszdoktorok a debreceni egyetemen a két világháború között”, *Gerundium* 10, 1. sz. (2019): 66–73.

akció, és az azt szervező személyek kiléte is, de mivel azoknak Debrecennel közelebbi kapcsolatuk nem volt, így tevékenységük mibenlétéről és tudományos/irodalmi tevékenységükről a jelöltállítók nem tudtak semmit. Ez derül ki legalábbis abból a levélből, amelyet a hittudományi kar Ravasz Lászlóhoz, a Dunamelléki Egyházkerület püspökéhez írt, kérve őt, hogy további információkat kérjenek Irletről a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez való felterjesztéshez. Megírták, hogy

„[b]ár Irlet lelkész ily irányú szolgálatainak [ti. a gyermeknyaraltatás] pusztá megnevezése is elég volna ahhoz, hogy a szándékolt kitüntetés teljes mértékben indokolva legyen, még is hogy a kar eljárása a jelen és az utókor előtt is mindig kellő fedezetet találjon: a kar nevében és megbízásából szeretettel kérlek, Méltóságos Uram, – mivel úgy vagyunk értesülve, hogy méltóztatsz Irlet Károly működését közelebről is ismerni, lennél kegyes alulírottat az Ő kézzelfogható érdemeiről és esetleges irodalmi teljesítményeiről is rövidesen tájékoztatni”²

Ravasz püspök úr nagyon örült a kitüntetésnek, első válaszlevelében még rövid haladékat kért az indoklás elkészítéséhez,³ de később megküldte a kért adatokat. Az egyetemen belüli információcsere nem bizonyult elég hatékonynak, mert a rektor májusban maga is levelet írt Ravasz Lászlónak, aki a nyilvánvalóan sürgető levelére a következőket válaszolta:

„Van szerencsém Méltóságod nagybecsű tudomására hozni, hogy Irlet Károly úrra vonatkozólag a kért adatokat az illetékes karnak közvetlen és bizalmas megkeresésre már hosszabb idővel ezelőtt elküldtem. Vredenburg báró úrra vonatkozólag pedig bizalmas levélben felkértem a debreczeni lelkészképző intézet derék tanárát dr. Kállay Kálmán urat ki évek óta Vredenburg legelső munkatársa és közvetlen környezetében élő egyén, hogy a kívánt adatokat Méltóságodnak, tekintettel az úgy sürgősségére bizalmasan és közvetlenül küldje meg.”⁴

Pontos számadataink nincsenek egyelőre arra vonatkozóan, hogy Debrecenből és környékéről hány gyermek vett részt az akcióban, ennek kiderítése a jövő kutatóinak feladata lesz. Hogy mégis miért a Debreceni Magyar Királyi Tisza István-Tudományegyetem érezte úgy, hogy a gyermekmentő akcióban betöltött szerepért kitüntetést adhat, azt Varga Zsigmond teológus professzor a következőképpen indokolta meg Irlet jelölésére vonatkozó előterjesztésében:

² Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (a továbbiakban: TtREL) II. 2. c. *Dékáni Hivatal iratai*, 14. d. 244. sz. 1925. március 16-án kelt.

³ Uo., 301. sz., 1925. március 17-én kelt.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL-HBML) VIII. 1/b. *Rektori Hivatal iratai*, 18.d. 2225/1925. sz. A levél 1925. május 26-án kelt.

„Tekintetes hittudományi kar! Alulírott ezennel mély tisztelettel indítványozom, hogy Irlet Károly berni református lelkészt azon hervadhatatlan érdemekre és igazi apostoli érzületre való tekintettel, melyeket a magyar gyermeknyaralattási akciónak svájci rendezése körül szerzett és amelyet idevágó fáradszathatlan tevékenységében megmutatott, méltóztassék a hittudományok tiszteletbeli doktorává választani és a Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Urat felkérni, hogy a választás megerősítése tárgyában a Kormányzó Úr Öfóméltóságának előterjesztést tenni gyejkeskedjék. –

Indoklás:

Irlet Károly 1879. március 12.-én Twann am Bilersee-ben született. Családja régi nevezetes patrícius család, mely már a XVIII. századtól kiváló emberek szolgáltattott a hazának. Ő az első, aki családjából a papi pályára ment. Irlet Károly egyénisége magán viseli fajtája típusát, egész Svájcban kiválik intelligenciája, élénksége, nagy munkabírása és aktív szelleme által. Sokoldalú tanulmányainak elvégzése után, melyeket részben külföldi egyetemeken hallgatott, hazatérve solothurni lelképásztor lett, s már első állomás helyén nagy sikerrel bevezette a nem kifejezetten egyházi, hanem általános társadalmi munkát. Már Solothurnban erősen foglalkozni kezdett azzal a munkával, amelynek aztán egész életét szentelte: az ifjúság gondozásával. Kitűnő katekhéta és konfirmáló lelkész volt s a gyermekek mélyen megszerették nemes szívéért és rendkívüli pedagógiai charismáiért. 1914-ben egyhangúlag meghívták Aargau-kantonban a nagy bádeni gyülekezet lelkészévé. Irlet 7 évig dolgozott Badenben s itteni tartózkodása idejére esik egy pusztító gyermekbetegség: a torokgyík (Grippe) ellen kifejtett munkálkodása. A város megbízásából önkéntes vállalkozókból álló csapatot szervezett, amellyel az endémikusnak látszó járványt elfojtotta s úgy a közönség, mint a hivatalos hatóság osztatlan háláját érdemelte ki.

Bádenből a berni gyülekezet élére hivatott meg, s azóta ott fejt ki áldásos működését. Mintaszerű a vasárnapi iskola, amelyet gyülekezetében életre hívott. »Bern Város Segélyegyesülete«, mely a szünidei gyermeküdültetést irányítja, az ő elnöklete alá került és kezdeményező, továbbá szervező képessége által csodálatos eredményeket ért el. A háború ideje alatt tábori lelkészi minőségben szolgált a határon és bajtársainak osztatlan nagyrabecsülését nyerte el, mint aki éppoly kitűnő lovas volt, mint amilyen megragadó ígehírdető. Még bádeni lelkész korában gondviselészerűen terelődött figyelme a magyar gyermekakció felé. Ugyanis egy svájci úrhölgy, ki boldogtalan családi életének fájdalmai elől menekült, Magyarországra jött, hogy a nála is szerencsétlenebben segítsen. Budapesten látta az utcán kéregető lerongyolódott, vérszegény éhező magyar gyermekeket, akik közül igen sok jobb családok gyermeke volt. Ezekből egy csoportot összegyűjtött s a jószívek könnyelműségével vonatra ültetett. Útközben elfogyott a pénze, ereje a hatóságokkal való érintkezésben felörlődött, s ott állott 70 magyar gyermek Svájc határállomásán a legszerencsétlenebb helyzetben, elcsigázva, pénz nélkül. A svájci hatóságok nem engedték be, az osztrák hatóságok nem engedték vissza. Végző kétségbeesésében Irlet Károlyhoz fordult, aki néhány óra alatt a nehéz kérdést megoldotta, s a gyermekeket elhelyezte. Az Isteni gondviselés

tett róla, hogy a magyar gyermekek nyomorúsága és rokonszenves volta, főképpen pedig az Írlet energiája meghódítsa a svájci hittestvérek szívét. Írlet Károly egy nagy társadalmi bizottságot szervezett »Schweizerische Hilfskommittee für notleidende Ungarkinder« címmel, melynek védnöki tiszttségét Svájc legkiemelkedőbb közéleti férfiai vállalták el. Ezen egyesület kapcsolatba lépett az Országos Gyermekvédő Ligával, mely az akció magyar részét szervezte meg mintaszerűen. Hűségese munkatársával Burger Anna kisasszonnyal fáradhatatlanul dolgozván, az akció nagyszerűen fejlődött. Egyre-másra indultak a magyar gyermekvonatok és Svájcnak alig volt olyan zuga, ahová magyar gyermek ne került volna.

Írlet Károly első pillantásra meglátta és nagyszerűen érvényesítette az egész akció nagy keresztyén gondolatát. Szakadatlan agitálására, amelyben egy magyar református és egy magyar katolikus pap is segítségére volt, a svájci reformátusok legnemesebb családjai jelentkeztek magyar gyermekek vállalására.

A Krisztusi szeretet selectiója volt ez, amely szíveket keresett és szíveket talált. Szegény és gazdag egyformán sietett segítségére, ha a lélek hajtotta. Egy országból nem is lehet jobb módszerrel kiválasztani a legkülönb családokat, tekintet nélkül vagyonni vagy társadalmi állásukra, mint azzal a kérdéssel, ki hajlandó egy ismeretlen és sors sújtotta nép gyermekeit magához fogadni, akiket nem ismernek, akikkel ezer áldozat, vesződés és felelősség jár, s akikről semmi egyebet nem tudnak, mint azt, hogy a Krisztus szenvedő kicsinyei. Ezeknél a családoknál helyezte Írlet Károly az éhező, fázó, züllésnek kitett hajléktalan magyar gyermekeket, akik ott meleg otthont, táplálékot, nevelő szellemet és imádságos levegőt találtak. Körülbelül 10.000 magyar gyermeket mentett meg ezáltal, a jövőendő Magyarország számottevő kis hadseregét. Ha csak minden gyermekre 6 kg. súlygyarapodást számítunk, már ez 6 vagon magyar élet gyarapodást jelentett egy elalélt, s iszonyú vérvesztéséget szenvedő országra. Számítsuk hozzá azt a gazdasági hasznot, amit ezek a gyermekek ruhában és ajándékokban haza hoztak:

Nemzetgazdaságilag milliárdokra tehető import volt ez országunkra nézve. Ez a két haszon még elenyészőnek látszik, ha számba vesszük az akció lelki eredményeit. Micsoda felmérhetetlen áldás ez, hogy a leginkább veszélynek kitett gyermekek életük legfogékonyabb éveiben mély és erőteljes benyomást szereztek az önzetlen segítő nagy szeretet nagy realitásáról, amit már-már elfelejtett a világ s egyszersmind holnapokat töltöttek egy szilárd, békés tiszta kultúrának megnyugtató és építő erkölcsi atmoszférájában. Hány gyermek van, aki ott tanult meg imádkozni, s akkor szerette meg igazán hazáját, mikor a boldog Svájcból ennek szomorú téreire visszaérkezett. Végül ez az akció volt a legeredményesebb magyar külpolitika. A magyar gyermekek révén valóság lett a svájciakra nézve az a Magyarország, amely eddig csak üres fogalom volt. A gyermekek töredezt elbeszéléseiből s apró közvetlen élményeiből kibontakozott kis svájci faluk vagy fényes úri lakások interieurjében az egész magyar tragédia óriás filmje. Közvéleményt jobban és helyesebben nem lehetett volna informálni, mint így. Miután kétségtelen igazság, hogy minden más levert nemzet gyermekei közül a magyar gyermekek voltak a legszimpatikusabbak, úgy hogy minden más akció már rég megszűnt, csak a magyar folyik tovább: az is természetes, hogy ezek a kis, sápadt, öntudatlan magyar követek sokkal több igaz barátot szereztek nekünk és

közelebb hozták két népnek a lelkét egymáshoz, mint amire a diplomaták valaha is képesek voltak. Reánk magyar reformátusokra pedig felejthetetlen példaadás az, hogy egy svájci lelkész, akinek káplánja sincs, s aki ma is 18 órán át végez vallásitanítást, s egyik legnagyobb svájci népjóléti intézménynek »A szünidei gyermeküdtetési akciónak« elnöke, micsoda óriási lelkipásztori teljesítményt végez azzal, hogy hazáját egy idegen nemzet gyermekeiért fellelkesíteni, megszervezni és e grandiózus tömegpedagógiai munkára képes.

A magyar reformátusságnak legmagasabb tudományos foruma, a debreceni theologiai fakultás van egyedül hivatva, ennek nagy jelentőségét kiemelni, megkoronázni, bel- és külföldi református gyülekezetek elé például állítani. Ha gyakorlati lelkipásztori munkáért valakinek tiszteletbeli doktori kalap jár, úgy hitünk szerint azzal csak Debrecen ékesítheti fel Irlet Károly urat.

Debrecen, 1925. április hó 22.

Dr. Varga Zsigmond
egyetemi ny. r. tanár⁵

A *honoris causa* cím elnyeréséhez az egyetemnek a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kellett előterjesztést beadnia, aki ezt a Minisztertanácshoz továbbította, ahol a tagok 1925. június 12-én jóváhagyásukat adták. A végső döntés a kormányzó, Horthy Miklós kezében volt, aki 1925. június 24-én a következő határozatot hozta:

„A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére megengedem, hogy Irlet Károly berni református lelkészt a magyar gyermeknyaraltatási akció svájci rendezése körül szerzett érdemei elismeréséül a magyar királyi Tisza István tudományegyetem tanácsa, a református hittudományi kar tiszteletbeli doktorává felavathassa és részére a tiszteletbeli doktori oklevelet kiszolgáltathassa. Kelt Budapest, 1925. évi június hó 24. napján.”⁶

A dokumentumot Horthy Miklós, valamint a vallás- és közoktatásügyi miniszter, Klebelsberg Kunó írta alá.

Irlet meghatódva fogadta a díszdoktori kitüntetést. Német nyelvű levelében kifejtette, hogy a kitüntetés nemcsak őt, hanem egész népét és munkatársait is illeti, akik részt vettek a magyar gyermekek ellátásában. Biztosította az egyetemet, hogy a továbbiakban is mindent el fog követni annak érdekében, hogy a magyar ifúság jólétét elősegítse. Tudatta azt is, a díszdoktori avatáson részt venni nem tud, mivel egy negyedévre

⁵ Kivonat a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Református Hittudományi Karának 1925. évi április hó 24-én tartott XI. rendes ülése jegyzőkönyvéből. 191. sz. – Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium K636. *Egyetemekre, főiskolákra, tudományos intézetekre vonatkozó iratok (1870–), 1919–1944, 189d.* 38915/1925. sz. [A dokumentum átirata követi az eredeti szöveget, de a ma már súlyos helyesírási hibának számító részeket modern átiratban közöljük – B. R.]

⁶ Uo.

Palesztinába készül, hazaérkezése után pedig nem hagyhatja el gyülekezetét.⁷ A vallás- és közoktatásügyi minisztérium szabályozta az ilyen helyzeteket is, ezért, ha valaki nem tudott személyesen eljönni a díszdoktori avatására, annak a külügyminisztérium és külképviseletek közvetítésével küldték ki a diplomát.⁸ Irletnek díszdoktori oklevelét 1925. december 2-án diplomáciai úton juttatták el.⁹ Az átadásról egy átvételi elismervényt is aláírt. Az oklevelet a berni m. kir. rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter személyesen nyújtotta át a lelkésznek, felkeresve őt a lakásán.¹⁰

Irlet élete további részében is lelkesen ápolta a svájci–magyar kapcsolatokat, 1930-ban létrehozta a Svájci Magyar Társaságot, kezdeményezte a berni Országos Könyvtár-ron belül a magyar könyvtár létrehozását, majd a második világháború után támogatta a Vöröskeresztet újabb segélyvonatok megszervezésében.¹¹

---

⁷ TtREL II. 2. c. *Dékáni Hivatal iratai*, 14. d. 470. sz.

⁸ Uo., 403. sz.

⁹ „Egyetemünk honoris causa doctorai”, in *A Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem Évkönyv és Almanachja az 1938–39-es tanévről*, közléteszi BACSÓ Jenő (Debrecen: Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, 1940), 361.

¹⁰ TtREL II. 2. c. *Dékáni Hivatal iratai*, 15. d. 1125. sz.

¹¹ SZABÓ János és RADNAI Erika, „Magyar gyerekek Svájcban”, *Barátság* 2, 8. sz. (1995): 1061–1062.